

Trh zemědělských komodit výrazně ovlivňují vztahy k jejich odběratelům, zejména potravinářským podnikům. Z nich jde především o první zpracovatele (jatká, mlékárny apod.), logisticky vázané větší měrou na domácí surovinu, jejichž efektivnost a produktivita ve srovnání s vyspělejšími zeměmi EU je podstatně nižší⁹ a přenáší se do nižších CZV nakupované suroviny¹⁰. Zemědělci v těchto podmínkách hledají stále intenzivněji jiné cesty odbytu své produkce, včetně vývozu suroviny¹¹, formování jiných segmentů trhu („krátkých řetězců“) či vertikál v nově se rozvíjejících podnicích holdingového typu. Na druhou stranu je charakteristická relativně malá rozvinutost odbytových organizací prvovýrobců (i při existenci několika dobře fungujících odbytových organizací).

Trh produkce z českého EZ a navazující trh biopotravin se přes poskytovanou podporu rozvíjí pomalu a s vysokým podílem dovozů, protože většina EZ se v ČR realizuje extenzivním využitím TTP a zároveň se část produkce EZ realizuje z ekonomických důvodů bez označení „bio“¹². Nicméně v posledních letech lze zaznamenat nárůst výměry orné půdy a trvalých kultur i počtu zvířat chovaných v režimu EZ a tím i zvýšenou produkci biosuroviny¹³.

Místo rozvoje trhu s českými biopotravinami je však patrný růst vývozu kvalitních biosurovin (exportován o je zhruba 40 % bio-obilí, téměř polovina zástavu zvířat z EZ, pětina hovězího masa z EZ a třetina produkce bio-mléka). Trh bioovin (ale i jiných domácích potravin) a tendence k jejich exportu je negativně ovlivňován absencí efektivních domácích zpracovatelských kapacit. Dalším faktorem ovlivňujícím poptávku po biopotravinách je koupěschopná poptávka, dnes víceméně alokovaná do Prahy a velkých měst. Přestože dosavadní regulační (Cross Compliance – PPH), polo-regulační (Cross Compliance – DZES) a stimulační (AEKO, EZ aj.) nástroje pro zlepšení vztahů zemědělství k životnímu prostředí usilují o žádoucí změny, dochází nadále k degradaci kvality půdy, ohrožení kvality vod i ke zhoršování vodního režimu a ztrátám biodiverzity (viz Box 1). Na kvalitu půdy a vodního režimu působí zejména nevhodné velkoplošné užití zemědělské půdy a při snižování či dokonce opouštění živočišné výroby také nedostatek organického hnojení, resp. snižování žádoucí diverzity užití půdy (např. zastoupením krmných plodin na o.p.). K tomu mj. v minulosti přispěly i podmínky podpor výstavby a provozu BPS. Většinou pozitivně působí trvalý růst výměry z.p. s EZ (13,4 % z. p. v LPIS v roce 2014, včetně z.p. s přechodným režimem), avšak zpravidla jde o extenzivní hospodaření s malým objemem bioprodukce) a dále realizace pozemkových úprav, která je však pomalá a její rozsah zdaleka nedosahuje žádoucího stavu¹⁴.

Box 1 Dopady dosavadního užití zemědělské půdy na životní prostředí

Půda: Degradace půd způsobuje ročně značné škody, zejména eroze (vodní a větrná), utužení půdy, ztráta humusu atd. Škody se odhadují v rozmezí 4 až 10 mld. Kč ročně (ztráta ornice, snížení výnosů, zanášení toků, škody na majetku atd.). Na území ČR je potenciálně ohroženo 52,7 % z.p. vodní erozí a 25,5 % z.p. větrnou erozí. Z toho silně až extrémně je ohroženo v případě vodní eroze 7,4 % ZPF a v případě větrné eroze 5,1 % ZPF. Způsob hospodaření zabraňující další erozi půdy je doporučen celkem u 51,2 % z.p. Od roku 2010 lze konstatovat stagnující trend, i když na většině výměry erozí ohrožených půd není systematická ochrana prováděna.

9 Celková produktivita faktorů v celém sektoru zpracování masa dosahuje 91 % úrovně průměru EU a v sektoru zpracování mléka 95 %.

10 Ve výstupech v rámci projektu EU – COMPETE poukazuje na významné tržní nedokonalosti v sektorech zpracování masa, ovoce a zeleniny, mléka a v mlýnském a škrobárenském průmyslu. Potravinářské podniky v těchto sektorech zneužívají své tržní postavení (oligopsonní chování) a nakupují zemědělskou surovinu v nižších cenových relacích ve srovnání s dokonalou konkurencí.

11 Záporné saldo AZO se v posledních letech postupně snižuje (z 25 mld. v roce 2012 na 18 mld. v roce 2014, tj. snížení o 28 %), avšak zejména v důsledku rostoucího vývozu zemědělské suroviny (ze které jsou často zpět dováženy zpracované výrobky). Nicméně v roce 2014 činil podíl vysoce zpracovaných agrárních produktů na celkovém vývozu AZO 60 % (do třetích zemí dokonce 70 %).

12 Objem produkce bioproduktů se zvyšuje, roste i poptávka po nich, avšak nabídka bioproduktů je limitovaná (existuje nadbytek kravského mléka či hovězího masa, naopak není dostatek produkce ovoce a zeleniny). V důsledku chybějících příslušných zpracovatelských kapacit je i nadále část české bioprodukce zpracovávána jako konvenční. Rozvoji domácího zpracování a vybudování fungujících distributorských sítí brání zatím nízká poptávka po biopotravinách ze strany spotřebitelů (roční útrata 185 Kč na obyvatele ČR je výrazně méně než v západních zemích). Více než polovina spotřebovaných biopotravin v ČR je zahraničního původu.

13 Plochy orné půdy v EZ se zvýšily od roku 2008 z 35,2 tis. ha na 56,4 tis. ha v roce 2014 (tedy během šesti let o 60 %). Plochy trvalých kultur v EZ se od roku 2008 navýšily z 3,1 tis. ha na téměř 7,8 tis. ha v roce 2014 (tedy o 150 %) a plochy trvalých travních porostů v EZ vzrostly během stejného období z 281,6 tis. ha na 412,6 tis. ha (o 47 %).

14 Za 23 let do roku 2014 byly dokončeny či zahájeny komplexní i jednoduché pozemkové úpravy na 1 504 tis. ha z. p., což představuje 35,5 % zemědělského půdního fondu ČR. Zcela byly tyto úpravy ukončeny v 4 185 katastrálních územích, tj. na 32 % katastrálních území ČR.